

Poticanje dječjeg likovnog stvaralaštva

Vuković, Anja

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:050969>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported / Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-04**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

ANJA VUKOVIĆ

ZAVRŠNI RAD

POTICANJE DJEČJEG LIKOVNOG
STVARALAŠTVA

Zagreb, rujan 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(ZAGREB)

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Anja Vuković

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Poticanje dječjeg likovnog stvaralaštva

MENTOR: dr. sc. **Marijana Županić Benić**

Zagreb, rujan 2018.

SADRŽAJ

SADRŽAJ.....	2
Sažetak.....	3
Summary.....	4
1. UVOD.....	5
2. KREATIVNOST.....	6
2.1. Vrste kreativnosti.....	7
2.2. Kriterij kreativnosti.....	8
2.3. Značajke kreativnosti.....	10
2.4. Kreativnost i ličnost.....	11
2.4.1. Kreativni pojedinac.....	12
3. ULOGA ODGAJATELJA U POTICANJU DJEČJE KREATIVNOSTI.....	12
4. LIKOVNI RAZVOJ DJETETA.....	14
4.1. Faza izražavanja primarnim simbolima.....	15
4.2. Faza izražavanja složenim simbolima.....	17
4.3. Faza intelektualnog realizma.....	18
4.4. Vizualni realizam.....	19
4.5. Likovni pojmovni sustavi.....	20
5. POTICANJE RAZVOJA KREATIVNOSTI.....	21
5.1. Usmjerenje opažanja.....	22
5.2. Aktiviranje sjećanja.....	23
5.3. Mašta, ilustracije.....	23
5.4. Zamišljanje.....	23
5.5. Potvrđivanje.....	23
6. IGRA I LIKOVNO STVARALAŠTVO.....	24
6.1. Crtežom u priču.....	25
7. MOTIVACIJA.....	25
8. NJEGOVANJE I RAZVIJANJE LIKOVNOSTI.....	26
9. SURADNJA VRTIĆA I ŠKOLA S MUZEJIMA, GALERIJAMA I LIKOVNIM RADIONICAMA	27
9.1. Promatranje i analiza likovno-umjetničkih djela.....	28
10. ZAKLJUČAK.....	29
LITERATURA.....	30
Izjava o samostalnoj izradi rada.....	32

SAŽETAK

Likovni izričaj djetetu služi kao sredstvo komunikacije, prvenstveno sa samim sobom. Ono mu pruža mogućnost da zadovolji svoje potrebe. Omogućuje mu da crtanjem iznese svoj unutarnji svijet, svoja iskustva, misli, spoznaje i emocije. Upoznavanje i razumijevanje likovnog stvaralaštva djece od strane onih koji se bave odgojem i životom djece uopće, ima veliki značaj za njihov cjeloviti razvoj. Zanimljiv put dječjeg rasta i sazrijevanja u kognitivnom, socijalnom, emocionalnom i tjelesnom smislu moguće je promatrati kroz njihovu likovnost – crtež, kao likovni medij za kojim djeca predškolske dobi pokazuju prirodni interes. Već od najranije dobi, svu djecu svijeta, bez obzira na govornu i kulturnu pripadnost, povezuje jednak put likovnog sazrijevanja. Uz individualne specifičnosti u likovnom izrazu promatrani put svakog pojedinca kreće od faze šaranja, preko pojave prvih organiziranih oblika, spontane likovne aktivnosti i složenih simbola, sve do vizualnog realizma. Da bi percipirani sadržaji i otkrića sazreli, razvili se i urezali u svijest djece, potrebno je da se oni ostvare putem nekog medija izražavanja, a likovno izražavanje je jedan od njih. Likovno izraženi sadržaji jačaju sposobnost opažanja, predočavanja i shvaćanja djece, a to opet rezultira snažnijim i bogatijim stvaranjem. Tako se uspostavlja prirodni proces rasta i razvoja njihove svijesti i sposobnosti.

Ključne riječi: crtež, kreativnost, likovno stvaralaštvo, odgojitelj, predškolsko dijete

SUMMARY

The visual expression of a child serves as a means of communication, primarily with the it self. It gives him the ability to meet his needs. It allows him to draw his inner world, his experiences, thoughts, knowledge and emotions by drawing. Familiarizing and understanding the artistic creativity of children by those who deal with the upbringing and life of children at all, is of great importance for their overall development. An interesting way of child growth and maturity in cognitive, social, emotional and physical sense can be observed through their art - drawing, as a visual tool for which preschool children show a natural interest. Since the earliest age, all children of the world, regardless of their language and culture, associate the same path of artistic maturity. Along with the individual specificities in the visual expression, the observed path of each individual moves from the stage of sculpture through the emergence of first organized forms, spontaneous visual activity and complex symbols, all the way to visual realism. In order for the perceived contents and discoveries to mature, develop, and engender the awareness of children, it is necessary for them to be realized through some media of expression, and artistic expression is one of them. Exactly expressive features enhance the ability to perceive, represent and understand children, and this again results in more powerful and richer creation. Thus a natural process of growth and development of their awareness and ability is established.

Key words: drawing, creativity, visual creativity, educator, preschool child

1. UVOD

Likovno stvaralaštvo nezaobilazan je dio čovjekova života kroz cijelu povijest čovječanstva, sve od prapovijesti do danas. Zbog neprestanog razvoja postoji mnoštvo različitih teorija i pokušaja tumačenja uzroka i svrhe bavljenja likovnom umjetnošću (Šarančić, 2014).

Prema Balić-Šimrak (2010), znanstvena istraživanja dokazala su da rano bavljenje likovnim aktivnostima i umjetnička naobrazba povoljno utječu i na druge aspekte spoznaje kao što su na primjer bolje posvećivanje pažnje, bolju koncentraciju u drugim aktivnostima, te potiču opuštanje organizma i lučenje hormona sreće. Sve to rezultira kvalitetnijim življenjem što je dobar cilj poticanja dječje kreativnosti u kojoj upravo zbog toga nema mjesta pravilima, zakonitostima i kritici koji zagušuju slobodu, samopouzdanje, radoznalost te na kraju i samu kreativnost. Dijete se likovno izražava kako bi prikazalo što ga zanima i uzbuđuje, a njegova osnovna potreba tijekom razvoja likovnosti jest da neprestano mijenja sadržaj rada što proizlazi iz želje za aktivnim spoznavanjem i izražavanjem doživljenog (Grgurić i Jakubin 1996).

Likovni izraz kod djece javlja se u beskrajno mnogo varijanti, međutim sve se one zasnivaju na određenim i stalnim zakonitostima. Upravo ti oblici izražavanja u toku njihova razvoja smjenjuju se prema nekim funkcionalnim razlozima što djeci omogućuje postupne i slojevite uvide u svijet oko njih, a u skladu su s njihovim unutarnjim svijetom (Belamarić, 1987).

Zbog čestih pozitivnih potvrda o vlastitom postignuću, a rijetko dobivenih negativnih kritika kvalitete rada, djeca uživaju u mogućnostima daljnjih postignuća u likovnom radu i kreativnosti. Djeci treba omogućiti vrijeme za završetak likovnog rada i na taj način potaknuti njihovo osobno zadovoljstvo učinjenim, što će rezultirati razvojem ustrajnosti kao karakterne osobine ne vezujući je samo za likovnost (Šarančić, 2014). Za razvoj kreativnosti u predškolskoj dobi potreban je kreativan odgajatelj koji raspolaže raznovrsnim kompetencijama potrebnim za poticanje razvoja djetetove, ali i vlastite kreativnosti. Dijete je znatiželjno, uči putem igre, aktivnim sudjelovanjem u

aktivnostima i suradnji s vršnjacima. Uloga odgojitelja u takvom pristupu je motivirati i stvoriti poticajno okruženju za provedbu stvaralačkih aktivnosti. Poticaji moraju biti problemski strukturirani, a za razvoj kreativnosti na likovnom području važno je omogućiti djeci istraživanje okoline putem svih osjetila, dovoljno vremena za manipuliranje i istraživanje različitim materijalima i predmetima, te slobodu u kreativnom stvaranju. (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010)

2. KREATIVNOST

Kreativnost (hrv. stvaralaštvo) dolazi od latinske riječi *creare* što znači stvarati, rađati. U skladu s time, kreativnost je termin koji obično koristimo za aktivnosti stvaranja novih ideja, pristupa ili aktivnosti. Ne možemo precizno odrediti definiciju jer je to složeni pojam koji ima više značenja. Prema Čudina-Obradović (1990) dva su značenja kreativnosti. Prvo, kreativnost je stvaralaštvo ; misaoni proces u kojem osoba stvara nove i originalne umjetičke i tehničke tvorevine; a drugo, da je kreativnost osobina ili skup osobina koje omogućuju stvaralaštvo, to jest produktivnost. Karlavaris (1991, prema Grugurić i Jakubin, 1996) pod pojmom kreativnost podrazumijeva splet više osobina- obilježja intelekta i osobnosti, motivacije, emotivnosti itd. Fromm (1980, prema Škrabina, 2013) smatra da je korijen kreativnog rada u dječjoj sposobnosti čuđenja koju često koriste u igri. Bez obzira što mnogi autori daju različita određenja pojma kreativnosti (poput motivacije, procesa, sposobnosti, urođenosti...) u većini slučajeva svi se slažu da je kreativno djelo ono djelo koje je novo i originalno.

U pokušajima rasvjetljavanja pojma kreativnosti, načinjena je i podjela na kreativnost s «velikim K» i s «malim k» (Winner, 2005: 221). Tako su «kreativna» (malo k) su ona djeca koja samostalno otkrivaju pravila i vještine određenog područja, potrebno im je minimalno vodstvo odraslih, a za rješavanje problema koriste neobične strategije koje sami izmišljaju, a kada govorimo o «Kreativnosti» (veliko K), tada mislimo na istezanje i mijenjanje područja . Nadalje, to podrazumijeva veliku količinu znanja i praktičnog iskustva (tzv. «desetogodišnje pravilo» - odnosi se na tvrdnju da je za uspjeh u nekom području potrebno imati barem deset godina rada odnosno iskustva), i upravo zbog toga se smatra da djeca ne mogu biti kreativna na ovaj način (Huzjak, 2006).

Sljedeća podjela kreativnosti je prema Irvingu Tayloru (1959, prema Grgurić i Jakubin, 1996) koji je razvrstao kreativnost u pet stupnjeva:

- kreativnost spontane aktivnosti (od prve do šeste godine) – slobodno izražavanje, opuštenost i spontanost likovnog izražavanja
- kreativnost usmjerene aktivnosti (od sedme do desete godine) – spontano izražavanje uz svjesno nastojanje za poboljšanjem, postizanjem „sličnosti“ s realnim objektom
- kreativnost invencije (od jedanaeste do petnaeste godine) – opažanje i izražavanje novih likovnih odnosa
- kreativnost inovacije (od šesnaeste do sedamnaeste godine) – donošenje značajnih promjena u likovnom izrazu unošenjem složenijih likovno-jezičnih i tehničkih mogućnosti
- kreativnost stvaranja (od osamnaeste godine nadalje) – stvaranje potpuno novih likovno-pojmovnih stilova

Prema Huzjaku (2006), Taylorov model se može interpretirati na način da se prva četiri stupnja odnose na „kreativnost“ (malo k), a zadnji stupanj za na „Kreativnost“ (veliko K).

2.1. Vrste kreativnosti

Prema Somolanji, Bognar (2008) postoje četiri kategorije kreativnosti:

- kreativna osoba – osoba koja je tijekom razvoja iskoristila svoj kreativni potencijal uz određene kognitivne karakteristike, ličnost i emocionalne kvalitete. Glavne karakteristike su joj otvorenost prema novim iskustvima, upornost i motivacija, spremnost na rizike, samopouzdanje i samopoštovanje.
- kreativni produkt – odnosi se na neku novinu, originalnost, ekonomičnost te korisnost za cijelo društvo u odnosu na već postojeće stanje; do kreativnog pomaka dolazi se dugotrajnim radom, a sam kreativni produkt može biti izražen u obliku ekspresije (produkt kojeg možemo opipati) ili impresije (sposobnost detaljnog zapažanja)

- kreativni proces – odnosi se na način stvaranja kreativnog produkta; sam proces mora dovesti do neobičnih ideja te nadograđivanja novih zamisli na već postojeće. Sastoji se od tri osnovne faze: definiranja problema, inkubacije i iluminacije.
- kreativna okolina – naglašava važnost okoline u kojoj pojedinac živi; obitelj, škola ili zajednica samo su neke od različitih činitelja kreativnosti koje svojim odnosom na pojedinca utječu na njegov razvoj kreativnosti ili ga sputavaju

Unutar ove četiri kategorije, prema Kroflin i sur. (1987) razlikujemo još i potencijalnu i aktualnu kreativnost. Potencijalna kreativnost je ona koja mora pronaći povoljne uvjete kako bi se ostvarila i kod pojedinca je prisutna u različitim stupnjevima, dok je aktualna kreativnost spontano stvaralaštvo, to jest izražavanje kreativnosti bez prijeko potrebnih vanjskih poticaja.

Prema Maslowu (1959, prema Kroflin i sur., 1987) razlikujemo i primarnu i sekundarnu kreativnost. Primarna je kreativnost spontana i vezana uz igru, odnosi se na sposobnost proizvodnje ideja, ali ne i na kritičko mišljenje o njima; sekundarna kreativnost podrazumijeva discipliniranu aktivnost i kod nje postoji kritičko mišljenje o idejama

2.2. Kriteriji kreativnosti

Psiholog J. P. Guilford (1957, prema Supek 1987) pokušao je odgovoriti na pitanje kako razlikovati kreativnog od ne kreativnog pojedinca. Na osnovu eksperimentalnih istraživanja ustvrdio je razliku između konvergentnog i divergentnog mišljenja. Konvergentno mišljenje, prema J. P. Guilfordu (1957, prema Supek 1987) je, ono koje isključuje alternative i iznenađenja, kreće se po uhodanim shemama pa vodi najčešće do jednog jedinog točnog rezultata. Ovo mišljenje se primjenjuje prilikom rješavanja testova inteligencije, gdje je samo jedan odgovor točan. Nasuprot ovome stoji divergentno mišljenje koje podrazumijeva raznovrsne mogućnosti odgovora i uz pomoć kojeg do izražaja dolazi mašta i originalnost pojedine osobe. Divergentno mišljenje općenito prevladava u slobodnim aktivnostima i kod djece predškolske dobi, dok je konvergentno mišljenje bitno u stjecanju znanja.

Divergentno mišljenje se često poistovjećuje s kreativnošću, ali za nju je osim divergentnog potrebno i konvergentno mišljenje kako bi od brojnih rješenja izabrali ono najbolje. (Guilford 1957, prema Balić-Šimrak 2011) Nadalje prema J. P. Guilfordu (1957, prema Supek, 1987) do zatupljivanja kreativnosti djeteta i odrasle osobe dolazi kada se naglasak u učenju stavlja samo na konvergentno mišljenje, zanemarujući divergentno.

Konvergentno mišljenje	Divergentno mišljenje
<ul style="list-style-type: none">• Analitičko; traži se točnost• Selektivno; jedan ispravan put; odbacuju se nevažni• Predvidljivo; slijedi logički redosljed• Vodi prema dobrim odgovorima	<ul style="list-style-type: none">• Generativno; informacija se vrednuje s obzirom na njenu mogućnost da stimulira ideje• Istraživačko; mnogi mogući putovi• Nepredvidljivo; zasniva se na intuiciji više nego na logici• Neopohodno za izvrsne odgovore

1. Prikaz razlike između konvergentnog i divergentnog mišljenja¹

Guilford i Löwenfeld (1958, prema Supek, 1987) postavili su osam kriterija po kojima se prepoznaje kreativnost:

1. Osjetljivost za probleme – očituje se u sposobnosti uočavanja posebnijih crta i osobina ljudi i stvari prema kojima se razlikuju od drugih, uočavanju neobičnih situacija i odnosa između ljudi i stvari.
2. Prijemčivost (receptivnost) – sposobnost da sačuvamo stanje receptivnosti za utiske i ideje koje nam dolaze izvana, da ih lako pripremamo i lako na njih odgovaramo te da smo sposobni poizvesti brojne asocijacije

¹ Preuzeto: Škrabina, D. (2013). *Art terapija i kreativnost*. Zagreb: Veble commerce

3. Pokretljivost u reakcijama na vanjske utiske i doživljaje, sposobnost da kada se promijeni vanjska situacija mi prilagodimo svoje ponašanje i način mišljenja sukladno doživljaju
4. Originalnost – sposobnost pronalaženja sasvim novog i osobnog odgovora na vanjske poticaje; najvrijednija osobina kreativnosti
5. Sposobnost preoblikovanja i drukčije upotrebe predmeta, drukčijeg ponašanja. Sposobnost pronalaženja nove upotrebe za već poznate materijale
6. Sposobnost analize i apstrakcije – misli se na rastvorbu doživljaja u dijelove te primjećivanju gotovo neprimjetnih detalja
7. Sinteza kao sposobnost povezivanja dijelova u novu cjelinu s novim smislom
8. Koherentna organizacija – uz pomoć koje čovjek može svoje misli dovesti u sklad sa svojom osjetljivošću i vlastitom ličnošću.

2.3. Značajke kreativnosti

Treffinger i sur. (2002, prema Škrabina, 2013) značajke kreativnosti dijele u četiri kategorije:

- stvaranje ideja – uključuje kognitivne značajke zajedno s pojmom divergentnog mišljenja. Neke od specifičnih značajki ove kategorije su fluentnost, fleksibilnost i metaforičko mišljenje
- produbljivanje ideja – uključuje kognitivne značajke zajedno s konvergentnim mišljenjem. Značajke ove kategorije su analiziranje, sintetiziranje, reorganiziranje, evaluacija, pronalaženje relacije i želja za rješavanjem višeznačnosti
- otvorenost i hrabrost za istraživanje ideja – podrazumijeva osobne kvalitete koje se odnose na interese, iskustva, stavove i samopouzdanje. Neke od značajki u ovoj kategoriji su osjetljivost za probleme, estetska osjetljivost, hrabrost, osjećaj za humor, razigranost, fantaziju i imaginaciju, ustrajnost,

otvorenost za iskustvo, emocionalnu osjetljivost, prilagodljivost, intuiciju itd...

- slušanje vlastitog „unutarnjeg glasa“ – podrazumijeva kvalitete koje su uključene u samorazumijevanju, predodžbu onoga što želimo i način na koji to možemo ostvariti. Specifične značajke u toj kategoriji uključuju svjesnost kreativnosti, ustrajnosti i izdržljivosti, samovođenje, unutarnju kontrolu, slobodu od stereotipa, koncentraciju, energiju i radnu etiku.

2.4. Kreativnost i ličnost

Brojni su psiholozi nastojali otkriti u kakvoj je vezi kreativnost s ličnošću. U svojim istraživanjima otkrili su da se kreativne osobe po nekim crtama razlikuju od onih ne kreativnih.

Freud (1910, prema Supek, 1987) je zaključio da postoje konformistička djeca i ona nekonformističke prirode. Konformistička djeca potiskuju svoje porive i prilagođavaju ih okolini u kojoj se nalaze kako nebi došli u sukob s njom, a kočenje poriva je ujedno i razlog opadanja njihove kreativnosti. Djeca ne konformističke prirode su, prema Freudu (1910, prema Supek, 1987), zahvaljujući svojem ne konformizmu i impulzivnosti, više originalnije prirode i sukladno tome više kreativnija. Oni mogu doći u sukob sa svojom okolinom i ostaju otporni na pritiske iz nje.

Crutchfield (1965, prema Supek, 1987) je svojim ispitivanjima potvrdio da su nekonformistički i impulzivniji karakteri osobito svojstveni kreativnim prirodama.

Tyson (1966, prema Supek, 1987) je zaključio da su nezavisnost, originalnost, otvorenost, intuitivnost, veseo temperament i osjećaj za sudbinu odlike kreativnih ljudi, a Taylor (1966, prema Supek, 1987) je istaknuo slične crte, kao na primjer smisao za humor, maštovitost, znatiželja, postavljanje pitanja, autonomija te potvrđivanje samoga sebe.

Lubart (1994, prema Arar i Rački, 2003) je istraživanjima zaključio da je sljedećih pet karakteristika ličnosti važno za kreativnost: tolerancija na neodređenost, otvorenost novim iskustvima, spremnost na rizike, snaga vjerovanja u sebe i ustrajnost. Tolerancija na neodređenost važna je za periode nesigurnosti i osigurava

dovoljno vremena za rješavanje problema. Prema Škrabini (2013) otvorenost za nova iskustva je osobina uz pomoć koje je osoba je spremna biti znatiželjna u svijetu svojih ideja i spremna je na istraživanje te prihvaćanje prikladnijih rješenja to jest onih koji su u skladu sa situacijom. Nadalje, prema Arar i Rački (2003) pod spremnost na rizik podrazumijeva se da kreativni rad ponekad zahtijeva ponašanje koje odskaka od prosjeka te zbog toga pojedinac može biti izložen kritici i odbacivanju.

Kreativnost kao opća crta ljudske životnosti najviše zavisi o tome koliko osoba izražava svoju životnost, unutrašnje porive te potencijalne predispozicije u odnosu s okolinom. Za djetetov pozitivan razvoj najbitnije je da se razvija što slobodnije, sa što manje izlaganja okolinskom potiskivanju i kočenju. Potisnuto dijete gubi osjećaj sigurnosti i nezavisnosti u svojim reakcijama. Treba poticati dječju inicijativu, poduzetnost i spremnost za rizik jer se tjeskobno i bojažljivo dijete u novim situacijama neće ponijeti kao stvaralačko već će se oslanjati na vodstvo odraslih. (Supek, 1987)

2.4.1. Kreativni pojedinac

Prema Carsonu (1999, prema Arar i Rački, 2003) karakteristike kreativnih su otvorenost „unutrašnjim“ i „vanjskim“ iskustvima, senzitivnost, sposobnost mišljenja koja prkosi logici, osjetljivost, ustrajnost, pronalaženje reda u neredu, znatiželja, tolerancija na dvosmislenost, spremnost na promjene i osobni razvoj, sposobnost duboke koncentracije te jaka unutarnja (intrizična) motivacija. U odnosu na druge, kreativni pojedinci mogu živjeti s anksioznošću nastalom zbog osjećaja gubitka identiteta.

Stvaralačka produktivnost kreativnih pojedinaca izražava se fleksibilnošću mišljenja i ponašanja. Kreativne osobe prihvaćaju izazove i svjesno će zbog realizacije svoje ideje preuzeti rizik. Kreativne ličnosti podložne su igri, ali ne rijetko ih karakterizira neozbiljnost shvaćanja postojećih pravila, standarda i kulture (Buzaši-Marganić, 2007, prema Škrabina, 2013).

3. ULOGA ODGAJATELJA U POTICANJU DJEČJE KREATIVNOSTI

Jedna od važnijih funkcija likovnog odgoja je uvođenje djece u svijet umjetnosti. Ovaj zadatak zahtijeva od svakog odgajatelja visoku osobnu likovnu i pedagošku

kulturu (Babić, 1978). Odgajatelj ima vrlo bitnu ulogu kada govorimo o likovnom odgoju i obrazovanju djece predškolske dobi. Prema Herceg, Rončević i Karlavaris (2010) oni promišljaju, planiraju, provode i vrednuju odgojno-obrazovni rad te prikupljaju, izrađuju i održavaju sredstva kojima se koriste u radu. Isto tako, vode dokumentaciju o djeci i provedenom radu, surađuju s roditeljima, stručnjacima i stručnim timom kao i sa ostalim sudionicima vezanim za odgoj i obrazovanje predškolske djece u lokalnoj zajednici. Nadalje, oni vode brigu o estetici i funkcionalnosti prostora u kojem borave zajedno s djecom, potiču individualni razvoj svakog djeteta prema njegovim mogućnostima i interesima djece od navršenih šest mjeseci do polaska u osnovnu školu.

Upravo su, prema Novaković i Tomljenović (2015), glavne karakteristike poticajnog okruženja za djecu funkcionalan i estetski oblikovan prostor, bogatstvo i raznolikost materijala kojima su djeca okružena, pozitivno emocionalno ozračje u skupini i organizacija prostora koja omogućava slobodno kretanje, ali i suradnju djece.

„Organiziranje i izvođenje likovne aktivnosti u dječjim vrtićima ovisi o radu odgajatelja, njihovim osobnim i likovno-profesionalnim kompetencijama (stručnim spoznajama i likovnom senzibilitetu (ukusu), motiviranosti na rad, te stupnju kreativnosti)“ (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010: 11).

Brojne su uloge i kompetencije koje definiraju odgajatelja i na taj način utječu na kompleksnost odgajateljskog poziva, kao na primjer: učenje djece socijalnim vještinama, posjedovanje likovnih i metodičkih znanja, spremnost na cjeloživotno učenje, fleksibilnost za nove situacije, poticanje cjelovitog razvoja djetetove osobnosti i tako dalje. Važne osobine koje odgajatelj, kao primjer modela ponašanja za djecu, treba imati su odgovornost, komunikativnost, kreativnost, maštovitost, iskrenost, susretljivost, dosljednost, opuštenost, zainteresiranost za dijete, empatičnost, humanost, hrabrost, estetičnost, objektivnost, pozitivna slika o sebi, ali i o drugima i tako dalje. Upravo te pozitivne i poželjne osobine koje posjeduje sam odgajatelj bitne su kako bi ih mogao razvijati i kod djece (Herceg i sur. 2010). Bez kvalitetnih i primjerenih likovnih materijala, primjerenog mjesta za rad, uvjeta, sredstava i pomagala kao niti bez stručnog odgajatelja, nije moguće kvalitetno stimuliranje likovnog razvoja kod djece. Osim što djeci treba ponuditi mnogo različitih likovnih materijala kako bi se mogla izraziti, potrebno im je i dovoljno

vremena za realizaciju likovnog rada. Odgajatelji trebaju također obavijestiti roditelje, što su djeca radila, kako bi zajedno produžili intenzitet rada i doživljavanja nakon likovnog izražavanja (Petrač, 2015).

Odgajatelj treba omogućiti djeci da istražuju svijet oko sebe, to jest svoju okolinu svim svojim osjetilima, potaknuti vizualnu percepciju, razvoj kreativnog mišljenja i drugih likovnih sposobnosti. Mora ih upoznati s likovnim tehnikama i omogućiti djeci spoznavanje izražajnih mogućnosti pojedine likovne tehnike, samostalno eksperimentiranje sredstvima, istraživanje, pronalazak novih postupaka, upotrebu novih materijala i sredstava (Novaković, 2015).

U današnje vrijeme velika se pozornost stavlja na informatičko opismenjavanje odgajatelja. Pred odgajatelja se stavlja zadatak ovladavanja novim i suvremenim sredstvima i pomagalicama, nameće se uporaba računala općenito, ali i u likovnim aktivnostima. Uloga je odgajatelja ovladati osnovnim „tajnama“ računala, uočiti pozitivne i negativne aspekte njegove upotrebe te ih prikladno upotrijebiti u predškolskom radu (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010).

Upravo zbog takvih situacija odgajatelj mora biti osposobljen za učenje novih sadržaja, suvremenih načina podučavanja djece, ne samo na likovnom već i na ostalim područjima. Potrebno je kontinuirano nadograđivanje vlastitoga znanja kroz proces cjeloživotnog učenja, koje označava profesionalni i osobni razvoj. Profesionalni razvoj odgajatelja na likovnom području podrazumijeva širenje i produbljivanje likovnih znanja i sposobnosti, kao i daljnji razvoj stručnih i osobnih kompetencija potrebnih za učinkovito izvođenje likovnoga odgoja i načina poticanja kreativnosti kod drugih ljudi (Somolanji, Bognar, 2008).

4.LIKOVNI RAZVOJ DJETETA

„Talijanski pjesnik i pjesnik Corrado Ricci prvi je identificirao dječji crtež kao zaseban fenomen kada je na uličnim „graffitima“ uočio iskrenost i originalnost dječjeg likovnog stvaralaštva. Na višim se dijelovima zida očitovao jasniji detaljniji prikaz motiva koji je izradilo starije dijete dok je na nižim dijelovima nespretnim potezima slično pokušalo nacrtati mlađe dijete“ (Balić-Šimrak, Šverko, Županić-Benić, 2010: 51).

Djeca se vole likovno izražavati. Prema Grgurić i Jakubin (1996) u početku je to urođena sklonost za igru ,zatim zbog unutarnje potrebe za izražavanjem i prikazivanjem onoga što ih zanima i uzbuđuje. Isto tako djeci je bitan doživljaj i korištenje likovnih materijala te sam pokret i percepcija. likovni razvitak odvija se kroz 5 karakterističnih faza koje su određene godinama, mišljenjem i pristupom okolini. „U početku likovnog izražavanja želja za spoznavanjem nije namjerna i svjesna, ali to vrlo brzo postaje, primjerice kada dijete kaže: „Hoću nacrtati mamu!“, „Hoću naslikati crvenu boju!“, „Hoću naslikati radost!“ (Grgurić i Jakubin, 1996: 27).

Tijekom razvoja javljaju se određene karakteristike u dječjim crtežima kao što su transparentnost, dinamičnost, prevaljivanje i cjelovitost. Faze su orijentacijske i ne pojavljuju se kod svakog djeteta u istom vremenskom razdoblju (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010).

Prema Grgurić, Jakubin (1996: 30) paralelno s razvojem djetetova likovnog izražavanja teku i sljedeći procesi sazrijevanja i učenja:

- razvoj psihomotorike ruke, šake, prstiju i ovladavanje instrumentom rada
- spoznavanje okoline i razvitak znanja o njoj
- razvitak potrebe prikazivanja okoline, od simbolizacije, preko onoga što dijete „zna“ o okolini, pa do onoga što objektivno može vidjeti

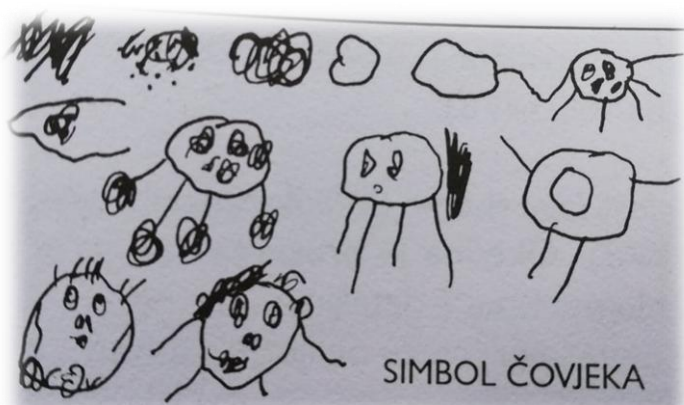
4.1. Faza izražavanja primarnim simbolima

Faza izražavanja primarnim simbolima, prema Grgurić i Jakubin (1996) započinje oko prve godine i traje do druge ili treće godine djetetova života te se dijeli na nekoliko razdoblja. Nesređeni izraz karakterizira prvo razdoblje ove faze. Iako se odraslima može činiti da je dječji izraz slučajan, zapravo on to uopće nije. Sastoji se od crta načinjenih jednostavnim pokretima. Dijete u ovom razdoblju uživa u praćenju linije, a ne u njeznoj kontroli. U početku dijete olovku drži grčevito između prstiju i ne miče zglob. Prema kraju ove faze držanje olovke sličnije je onomu u odrasle osobe. Početkom treće godine djeca počinju davati imena svome likovnom radu i to je važan korak u razvoju mišljenja. Svako sljedeće razdoblje nastavlja se na prethodno, a ni jedna faza zapravo ne nestaje. Drugo razdoblje karakterizira

kontrolirano risanje. U ovom razdoblju pojavljuju se prve kružnice koje nam ukazuju na organizaciju razvoja motorike. Prikaz čovjeka, koji se također javlja u ovom razdoblju, je univerzalan za svu djecu. Na kraju oko više ne slijedi ruku, već ono počinje upravljati i obuzdavati motoriku, zajedno s mislima.

Prema Herceg i sur. (2010) likovni razvoj započinje fazom šaranja od 1. godine i 5 mjeseci do 3. godine i 5 mjeseci starosti djeteta. Ova faza ima razvojne individualnosti, a očituje se tako da dijete koristi jednostavnije crte na početku faze pa sve do manjih i većih kružnih šara prema kraju faze. Crtanjem djetete zadovoljava svoju potrebu da se izrazi, a to mu omogućuje njegova motorička spremnost. „Jedna od osobina dječjih šara jest nepostojanje težišta. Tako se šare mogu promatrati s bilo koje strane podloge. U ovom razdoblju djeci treba dati mek i intenzivan grafički materijal, meku olovku, kedu i pastele, dok se u narednim fazama mogu koristiti i drugi pribori i materijali, sukladno primjerenosti dječje dobi“ (Herceg i sur., 2010: 53).

Prema Škrabini (2013) prva faza dječjeg likovnog izraza naziva se fazom črčkanja/šaranja. „Šaranja“ je početak shvaćanja da linije i oblici mogu dočarati ono što se vidi u okolini ili može biti potpomognuto roditeljskim pričama o tome što crtež predstavlja. Ona smatra kako na primjer, nasumično povučena linija djetetu može prikazivati i mačku koja trči.

2. Prikaz crteža čovjeka djeteta od 2 do 4 godine²

² Preuzeto: Grgurić N., Jakubin M. (1996). Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje. Zagreb: Educa

4.2. Faza izražavanja složenim simbolima

Prema Grgurić i Jakubin (1996) ova faza karakteristična je za djecu od četvrte do šeste godine starosti. U prvom razdoblju misaone operacije su rezultat praktičnog rada, a u sljedećem razdoblju su misaone operacije uzrok, a likovno djelo posljedica. Likovni izrazi postaju sredstvom komunikacije, ali ne smijemo zaključivati prerano da je dječji pokušaj realizma loša imitacija stvarnog svijeta. Osim onoga što ga okružuje, dijete može prikazati i pokrete te taktilne osobine stvari. „Crteži ove faze razvitka djetetove likovnosti ispunjeni su složenim simbolima koji se ne odnose na konkretne objekte nego na njihove značajke ili na akciju. Neki od simbola predstavljaju žurbu, skakanje, plesanje, zvukove, a ponekad nevrjeme, oluju, vjetar“ (Grgurić i Jakubin, 1996: 48). Dijete pred kraj ove faze figure smješta na rub papira što simbolizira liniju tla, znači da više ne lebde u zraku te imaju uspravan položaj. U prikazu ljudskog lika pojavljuje se i tijelo iz kojeg izlaze ruke, noge su naznačene dvostrukom crtom s naznakama stopala, cipela, čak i nožnih prsta. Dječji izraz je mnogo bogatiji detaljima, koje može naglasiti i bojom. U ovoj fazi djeca su vrlo slobodna u odabiru boja, ako su dobro motivirana i ne ometana negativnim utjecajima sredine u kojoj se nalaze.

Prema Herceg i sur. (2010) ova faza naziva se faza sheme i karakteristična je za djecu od 3 godine i 6 mjeseci do 5 godina starosti. Karakteriziraju je prepoznatljive figure i objekti koje su oskudno prikazane. Djeca s namjerom prikazuju nešto što je njima važno i to nam daje uvid u njihov proces razmišljanja. Faza izražavanja složenim simbolima prema dječjem uzrastu odgovara dvjema fazama prema Škrabini (2013) koje se nazivaju fazom osnovnih oblika (karakteristična za djecu između treće i četvrte godine života) i fazom ljudskih oblika i početne sheme (karakterističnu za djecu od četvrte do šeste godine). Zaključuje da prvi pokušaj prikaza čovjeka dijete obično napravi upotrebom kruga za glavu i dvije vertikalne linije za noge. Zbog svoje sličnosti s prvim stadijem žabina razvoja te ljudske figure se često nazivaju „punoglavcima“. Pojavljuju se i životinjski oblici „punoglavci“ koji posjeduju više nogu, te se razvijaju sheme za prikaz kuće. „U ovoj fazi djeca rado crtaju i druge objekte: kuću, stol i stolice, stablo, cvijet itd.“ (Herceg i sur., 2010: 53-54).

3. Prikaz crteža čovjeka djeteta od 4 do 5 godina³

4.3. Faza intelektualnog realizma

Faza intelektualnog realizma je prema Grgurić i Jakubin (1996) karakteristična za djecu od sedme do desete godine života. Spontano se izražavajući, dijete postupno usvaja likovne i kompozicijske elemente u svom radu. u ovom razdoblju djeci se zbog neprepoznavanja likovnih mogućnosti može početi nametati šablonizirani način rada, koji negativno djeluje na njegovo daljnje likovno stvaralaštvo. U prikazu ljudskog lika možemo primjetiti prikaz profila i pokreta, likovni izraz se bogati i razvija. Dijete uporabom pojedinačnih elemenata spoznaje složenu formu koja poizlazi iz kombinacije istih. „Možemo razlikovati neke načine likovnog izražavanja kao transparentnost prikaza (Rontgenski prikaz), prikaz akcije u fazama kretanja (vremenska dimenzija), emocijska proporcija, rasklapanje oblika, prevalljivanje oblika, vertikaln i obrnuta perspektiva i poliperspektiva“ (Grgurić i Jakubin, 1996).

Prema Herceg i sur. (1996) dvije su likovne faze koje odgovaraju djeci u starosti od sedme do desete godine. Prva faza je faza razvijene sheme (5-8 godina), a na nju se nastavlja faza oblika i pojava (8-10 godina). U ovoj se fazi prikaz shema čovjeka i objekata upotpunjuje sa detaljima na glavi primjerice kosom, ušima, obrvama, vratom, a prikaz tijela karakterizira debljina nogu i ruku, odjeća, obuća, nakit, ukrasi i drugo. Broj tema koje djecu interesiraju i prikazuju se proširuje pa tako mogu prikazati na primjer ležanje u krevetu, igranje loptom, razne oblike rada u kući i u prirodi. Nadalje, u razdoblju od 8 do 10 godina predodžba djeteta je još bogatija jer ono preciznije promatra svijet oko sebe.

³ Preuzeto: Grgurić N., Jakubin M. (1996). Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje. Zagreb: Educa

Prema Škrabin (2013) faza likovnog razvoja u kojoj se nalaze djeca između šeste i devete godine života naziva se faza razvoja vizualne sheme. Ona dodaje kako se u radovima djece ove dobi prepoznaju sloboda izražavanja te kreativnost. Bitno je spomenuti da će djeca, ako su često izložena situaciji u kojoj promatraju izložene radove druge djece izgubiti svoj kreativni i autentični izraz jer će im se viđeni primjeri nesvjesno nametati. Preuzimanje tuđih shematskih oblika, kod djece, dovodi do pojave uniformiranih i praznih kreativnih radova, odnosno do ometanja ravoja kreativnosti.

Balić-Šimrak (2011) smatra kako kopiranje tuđih radova može biti i potreba djeteta da bude u zajednici, uklopi se i identificira s prijateljima, ali s druge strane i izraz vlastite nesigurnosti jer nisu svjesna svoje osobnosti i pokušavaju je mijenjati.

Osim oslabljivanja perceptivnih i misaonih funkcija, dijete gubi sposobnost vlastitog likovnog izražavanja jer preuzimanje shema kod djeteta djeluje razarajuće na razvoj tih područja (Grgurić i Jakubin, 1996).

4. Prikaz crteža čovjeka djeteta od 5 do 6 godina⁴
djeteta od 6 do 8 godina⁵

5. Prikaz crteža čovjeka

4.4. Vizualni realizam

Prema Grgurić i Jakubin (1996) ova faza karakteristična je za djecu od jedanaeste do petnaeste godine. Osobina ove faze je realističnije izražavanje objekata, likovni izrazi su bogati detaljima, proporcije su skladnije... Važnu ulogu u ovom razdoblju ima mašta koja omogućava pojedincu da prevlada sukob sa sredinom u kojoj se nalazi i upravo zbog toga je ovo razdoblje vrlo važno za vizualno-likovni odgoj i obrazovanje. Postoji mogućnost da interes za likovnu umjetnost opadne u

⁴ Preuzeto: Grgurić N., Jakubin M. (1996). Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje. Zagreb: Educa

⁵ Preuzeto: Grgurić N., Jakubin M. (1996). Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje. Zagreb: Educa

ovoj dobi. Slika se u ovoj fazi gradi kao cjelina, ne nastaje od dijelova. Sve je podložno određenoj perspektivi i postupno se gubi plošni izraz. Sve navedeno vodi do uništavanja ljepote „pravog“ spontanog dječjeg izraza.

Prema Škrabina (2013) faza likovnog razvoja za djecu između devet i dvanaest godina naziva se faza realizma. U ovoj fazi djeca, želeći postići što realniji dojam, sve više koriste linije, oblike i detalje na složeni način, javljaju se prvi pokušaji crtanja u određenoj perspektivi, ljudska figura je puna detalja i raznolikih elemenata – posebno s obzirom na spol (Škrabina, 2013). Prema Malachiodi (1998, u Škrabina 2013) u ovoj fazi je karakteristična upotreba boje i nijansiranje te boje. Mnoga su djeca u ovoj fazi obeshrabrena i prestaju crtati, osim ako je okolina dovoljno poticajna i omogućuje im priliku za daljnji razvoj kreativnih vještina.

6.Prikaz slike djeteta od 9 godina⁶

4.5. Likovni pojmovni sustavi

Prema Grgurić i Jakubin (1996) faza likovnih pojmovnih sustava karakteristična je za razdoblje šesnaeste i sedamnaeste godine života. Mišljenje koje prevladava u ovoj dobi je više apstraktno, a pojedinci pristupaj na intelektualno vizualni način okolini.

Prema Škrabini (2013) pojedinci od dvanaeste godine nadalje se nalaze u likovnoj fazi adolescencije. Smatra kako većina pojedinaca nikada ni ne dosegne ovu fazu, ali

⁶ Preuzeto: Škrabina, D. (2013). *Art terapija i kreativnost*. Zagreb: Veble commerce

oni koji ustraju su u stanju jasnije koristiti perspektivu već od trinaeste godine, uključuju sve veće bogatstvo izražavanja detalja na crtežu, povećava im se kritička percepcija okoline i postaju sposobni stvarati apstraktne slike.

7. Prikaz cteža djeteta od 12 godina⁷

5. POTICANJE RAZVOJA KREATIVNOSTI

Brojni su istraživači koji smatraju kako se može utjecati na povećanje kreativnosti kod pojedinca. Prema Čorko (2003, prema Škrabina 2013) većina ih smatra da se kreativno mišljenje i rješavanje problema mogu povećati različitim programima koji su usredotočeni na kognitivne vještine i metode, značajke ličnosti, motivaciju, kognitivne stilove i metakognitivne vještine. Nadalje, i neki okolinski uvjeti mogu voditi k promjeni, fleksibilnosti i otvorenosti, to jest prema poticanju razvoja kreativnosti kod osobe, kao što su na primjer: prihvaćanje i uvažavanje ideja i originalnih rješenja osobe, poticanje stvaranja samostalnih ideja, ne podcjenjivanje i ne označavanje ideja kao krivih i neprikladnih. Također, poželjno je i omogućavanje različitih varijacija na već zadanu temu – promjenom sredstva ili redefinicijom (boje, oblika) čime se potiče kreativno izražavanje pojedinca (Škrabina, 2013).

⁷ Preuzeto: Škrabina, D. (2013). *Art terapija i kreativnost*. Zagreb: Veble commerce

Prema Škrabini (2013) kada se djeci omogući da budu ono što jesu sa svojim pravom na individualizirano izražavanje i stvaranje, ona će se uvijek kreativno izražavati. Njihova radoznalost i interes su unutarnji poriv koji je pokretač stvaralačke interpretacije njihovog kontakta s okolinom. Osnovni uvjet za djetetovo kreativno izražavanje je upravo taj unutarnji poriv i što je on očuvaniji to je dijete sposobnije kreativno reagirati. Dijete može dosegnuti iskustvo ugone u kreativnoj aktivnosti i to osigurava razvoj mašte i stvaralaštva koji se mogu ostvariti, ali i potaknuti u nekom drugom području učenja i djelovanja (Pivac, 2016). Promatranjem oblika iz okoline dijete ujedno otkriva i njegov smisao te značenje. Takva usmjerenost pažnje koja nadilazi uobičajenu percepciju može se nazvati stvaralačkom percepcijom. Tek nakon što njome ovlada dijete može kreativno izraziti viđeno. Ukoliko se unutrašnji poriv kod djeteta potisne, potrebno ga je ponovno probuditi zajedno s interesom za ono što ga okružuje tj. njegovu okolinu (Škrabina, 2013).

5.1. Usmjeravanje opažanja

Prema Belamarić (1987) usmjeravanje dječje pažnje na neki oblik ili pojavu je najjednostavniji način poticanja djece na kreativno izražavanje. Životne aktivnosti, funkcije i svojstva određenog oblika, zanimanje za njegove djelove i veličine te vizualna obilježja poput boje, materijala i oblika je ono što će dijete najviše zaokupirati. Nametanje vlastitog viđenja stvari može se izbjeći postavljanjem pitanja, kao na primjer: „Što vidiš?“. Za poticanje likovnog stvaralaštva u radu s djecom mogu se koristiti različiti motivi na koje dijete može usmjeriti svoju pažnju.

Prema Grgurić i Jakubin (1996) motivi za korištenje u likovnom izražavanju su: *motivi iz okoline pojedinca – prirodni oblici*: od manjih do većih i složenijih kao na primjer, mrkvin list, saće, školjka, tenisice, kriška lubenice, gitara, polica s knjigama u knjižnici; *motivi prostora* (unutarnji i vanjski); *pojave u prirodi* (snijeg, kiša, tuča, sunce, cvjetanje...); *ljudi* (figura u pokretu, grupe i nizovi ljudi, ljudi i životinje, ljudi i biljke); *životinje*; *motivi iz književnih djela*; *motivi iz narodnih običaja i događaja*; *motivi iz sfere nevizualnog* (kao na primjer emocije- sreća, tuga, bol, vjera; osjeti- toplo, kiselo, hrapavo, mekano; auditivni poticaji- šum vjetra, cvrkut ptica, grmljavina; ostali ne vizualni poticaji- istina, laž, miris, dodir).

5.2. Aktiviranje sjećanja

Razgovorom o nečemu što su djeca spontano doživjela i vidjela u svojoj prošlosti također možemo potaknuti interes za kreativno izražavanje. Razgovorom o viđenom i doživljenom, aktivira se dječje sjećanje te se na taj način sjećanje učvršćuje. Nakon ispravljenih dječjih sjećanja o određenom događaju, koja su potaknuta ciljanim pitanjima, mogu se postaviti pitanja o prostoru, bojama, materijalima, vremenu itd. (Grgurić i Jakubin, 1996).

Prema Belamarić (1987) radovi nastali prema sjećanju često su puni značenja i odnosa među oblicima, dok su oni radovi nastali prema usmjerenom promatranju puniji pojedinačnih podataka.

5.3. Maštanje, ilustracije

Da bi dječja mašta bila bogata i originalna mora biti vođena slobodom i spontanošću u kreativnom izražavanju. Maštanje se najčešće može primjetiti u stvaranju novih kreativnih uradaka na osnovi već poznatih događaja ili ilustriranja priča, bajki, pjesama, zamišljenih događaja, događaja koji su se dogodili u prošlosti ili onih koji će se dogoditi u budućnosti (Škrabina, 2013). Na primjeru priče „Djed i repa“, prema Belamarić (1987) polazi se od toga da djeca nikada nisu vidjela takav događaj, ali uz pomoć poznatih podataka: repe, niza ljudi i životinja, neka djeca se svakako ući u dublje slojeve te priče i prerađivati prijašnja iskustva.

5.4. Zamišljanje

Imaginacija je sposobnost da djeca različite zamisli, predodžbe i pojmove iz sfere nevidljive stvarnosti predoče u likovnom izrazu, trodimenzionalnim oblicima, simbolizaciji tijela... Ovakve stvaralačke sposobnosti moći će se poticati u situacijama kada su djeca naviknuta na slobodno i neometano kreativno izražavanje. U tom slučaju će za svaku pojavu, pojam i osjećaj naći odgovarajuću stvaralačku zamjenu to jest tumačenje (Škrabina, 2013).

5.5. Potvrđivanje

Ako djetetu potvrđivanjem dajemo na znanje o vrijednosti, ljepoti i uspješnosti svakog njegovog likovnog rada to će rezultirati da se dijete osjeća sigurno i slobodno

te na taj način može pokrenuti svoje vizije i ideje (Škrabina, 2013). Prema Belamarić (1987) s djecom treba uspostaviti komunikaciju koja će nam omogućiti potpunije razumijevanje njegova viđenja svijeta jer u takvoj atmosferi likovno stvaralaštvo može postati svakodnevnica to jest, stalan dio dječjeg življenja.

6. IGRA I LIKOVNO STVARALAŠTVO DJECE

Prema Herceg i sur. (2010) igra je način na koji dijete uči, kroz zabavu upoznaje svijet oko sebe, razvija različite sposobnosti, vještine i stavove te je bitan čimbenik u poticanju dječjeg stvaralaštva. Smatra ju se polazišnom aktivnošću kvalitetnog rada upravo zbog svojih specifičnosti. Dijete svoju potrebu za aktivnošću izražava u igri i aktivnostima pomoću kojih prima i spoznaje nove sadržaje ili uz pomoć kojih se izražava i upućuje sadržaje drugima. Nadalje, od odgajatelja i ostalih osoba neposredno uključenih u odgojno-obrazovni rad djece, zahtijeva se sposobnost variranja igre, upotreba bogatog fonda igara (od spontanih, poznatih igara do glazbenih, likovnih, dramskih, matematičkih i ostalih didaktičkih igara) te poznavanje biti i cilja igre. Likovne igre su ekspresivne aktivnosti u kojima se uz pomoć različitog likovnog materijala i pribora mogu stjecati nova iskustva i spoznaje. Dijete kroz igru rješava likovne problemske situacije: miješa boje, stvara različite volumene, otiskuje, gradi zdanja... Likovnom radoznalošću potiče se likovno stvaralaštvo, razvija vizualna percepcija, mašta, estetski senzibilitet, motorička osjetljivost... Dječja igra i likovno stvaralaštvo su u interaktivnom odnosu. Uz pomoć njih dijete upoznaje mnoge pojave, odnose među djecom, ali i svoju vlastitu osobnost, te razvija pozitivnu sliku o sebi, jača samopouzdanje i ima uspješniju socijalizaciju.

„Razigranost, sloboda da samostalno strukturiraju vlastitu likovnu aktivnost, otvorenost za nova likovna iskustva, znatiželja, sve su to aspekti dječjeg pristupa likovnom procesu i učenju. U motivacijskom smislu igrom se pobuđuje zanimanje i užitak u likovnom izražavanju, otkriću i samoj aktivnosti, što će dovesti do perzistiranja u aktivnosti i razvijanja trajnog interesa“ (Grgurić i Jakubin, 1996: 104).

Suvremene teorije odgoja i obrazovanja u ranoj i predškolskoj dobi stavljaju sve veći naglasak na oblikovanje poticajnog okruženja koji djetetu treba pružiti mogućnosti za izražavanje vlastitih stvaralačkih potencijala, samostalnog istraživanja

i rješavanja problema , oblikovanje različitih oblika igre i slično (Novaković i Tomljenović, 2015).

6.1. Crtežom u priču

Jedan primjer povezivanja igre i likovnog stvaralaštva je da djetetu ili grupi djece ispričamo priču koja nema završetka. Njihov zadatak je da završetak izmisle sami, tako što će ga nacrtati. Sljedeća metoda je da djeci ponudimo tek započeti crtež na kojem je nacrtan samo jedan element, a preostali dio praznog prostora djeca moraju sama ispuniti, tako da svako od njih nacrti nešto novo i objasni značenje nacrtnog u priči. Na ovaj način nastaje ilustrirana priča. Sljedeći način je da svako dijete u grupi nacrti jedan ili više crteža. Crteži se skupe i jednog po jednog se pokazuju djeci koja komentiraju crteže i na taj način stvaraju priču. Inačica prethodne metode je da kada svi crteži budu gotovi, svako dijete poslaže crteže redoslijedom koji želi i sam ispriča svoju priču (Bilopavlović, Čudina-Obradović, Ladika, Šušković-Stipanović, 1990).

7. MOTIVACIJA

„Svaka aktivnost uvjetovana je nekim motivom, a samu aktivnost izazvanu motivom nazivamo motivacijom. Motivaciju čine kognitivni procesi, ali mnogo više emocionalni, jer se potreba doživljava kao određeni osjećaj (manjka ili viška nečega, što treba nadoknaditi). Na jače izražavanje potrebe utječu i vanjske pobude (impulsi). Zbog toga se može govoriti o motiviranju vanjskim i unutarnjim impulsima (ekstrizična i intrizična motivacija)“ (Herceg i sur. 2010: 73).

Djeca promatrajući svijet oko sebe, stvaraju vlastitu sliku svijeta i prenose je papir, platno, kamen i druge materijale te tako nastaje njihovo likovno djelo. Odgajatelj putem razgovora s djecom, koji može biti vedar, veseo, ozbiljan ili sukladan ideji likovnog rada, pridonosi pokretanju stvaralačkih poticaja. Da bi poticaji u djeci pobudili ideje i osjećanja, bitno je da ih dijete prihvati, a to će učiniti samo ako mu oni budu zanimljivi (Škrabina, 2013).

Prema Petraču (2015), postoje tri vrste elemenata kao poticaji za likovno djelo, to su vizualni, nevizualni i likovno-kompozicijski elementi. Vizualni motivi je sve ono što dijete može vidjeti, bez obzira je li to pojedinac uistinu nekad vidio ili nije. Motiv svake figurativne slike je uvijek vizualan. Pod ne-vizualnim kao poticaj se radi o

slobodnom dječjem likovnom izrazu emocija, osjeta, glazbe i slično, a likovno-kompozicijski elementi podrazumijevaju izražene crte, boje, volumen itd. kao likovnog elementa ili kao vrijednost samu po sebi (Grgurić i Jakubin, 1996)

„Kako bi potaknuli djecu na likovno izražavanje i stvaranje treba dobro isplanirati likovnu aktivnost. Uz motivaciju za stvaralački postupak važno je kreirati okruženje u kojem očekujemo, da će djeca raditi, koje treba biti dobro osmišljeno i organizirano. Estetski pripremljen prostor treba pozivati na rad „obično treba izgledati neobično“ (Kolbe, 1996, prema Balić-Šimrak, Šverko i Županić-Benić, 2010: 57).

Nakon dobro razrađene i provedene motivacije neće biti problem izabrati likovni materijal i s djecom dogovoriti očekivanja putem smjernica koje nikada ne smiju nuditi gotova rješenja već služe kao poticaj kako bi oni sami proveli originalno djelovanje (Petrač, 2015).

8. NJEGOVANJE I RAZVIJANJE LIKOVNOSTI

Dijete već sa 8 mjeseci istražuje mogućnosti oblikovanja rukama, opipava, gradi u prostoru elementima iz njegove okoline poput kockicama, hranom, itd; te na taj način nesvjesno zadovoljava svoju potrebu za stvaralaštvom. Upravo zbog toga što dijete i bez posebne intervencije odraslih pronalazi put za likovno stvaranje, naša je zadaća omogućiti im raznolike materijale i prilike da se likovno izražavaju, ali isto tako treba im i nenametljivo ukazati na to što nam sve likovnost može pružiti te im na taj način uvećati senzibiliziranost za svijet umjetnosti. Potrebno je osigurati priliku da se svako dijete izrazi, da slobodno kaže svoje mišljenje i ima pravo na vlastiti komentar. To se može osigurati razgovorom u „krugu“; djeca uviđaju da će imati priliku izraziti svoje mišljenje te zbog toga strpljivo čekaju svoj red i slušajući druge pripremaju svoje „izlaganje“. Ako se ta aktivnost uvede u svakodnevni ritam, djeca će se osjećati važnija i zadovoljnija te će to utjecati i na njihovo samopouzdanje koje se odražava u njihovim likovnim uradcima. Na ovaj način djeca gube i potrebu kopiranja tuđih radova i samouvjerenost samostalno likovno stvaranju, a to nam omogućuje da zavirimo u njihov svijet i daje priliku da bolje upoznamo samo dijete i učimo od njega (Balić-Šimrak, 2011).

„ Nekoliko je osnovnih aspekata rada kad je u pitanju likovnost u ranoj i predškolskoj dobi:

- uvažavanje i prihvaćanje dječjeg autentičnog likovnog izraza u skladu s razvojnim karakteristikama dobi djeteta
- omogućavanje pristupa raznolikim likovnim materijalima i tehnikama likovnog stvaralaštva
- osiguravanje vremena i prostora za likovne aktivnosti
- omogućavanje djetetu da usvoji posebne likovne vještine kad su u pitanju likovni materijali i likovne tehnike
- upoznavanje djeteta s likovnom umjetnošću putem slikovnica, reprodukcija, posjeta galerijama i muzejima.

Važno je da su odrasli uključeni u likovni proces:

- spremni odgovoriti na poruku koju im dijete šalje
- spremni pridati i naglasiti važnost pojedinog dječjeg uratka
- i sami imali iskustvo likovnog stvaranja kako bi se što kompetentnije nosili s ulogom likovnog pedagoga“ (Balić-Šimrak, 2011: 7).

9. SURADNJA VRTIĆA I ŠKOLA S MUZEJIMA, GALERIJAMA I LIKOVNIM RADIONICAMA

„Najčešći susret s likovnom umjetnošću događa se pri posjetu galerijama i muzejima, a rjeđe se događa mogućnost upoznavanja djela u kućnoj privatnoj zbirci. Galerije i muzeji su velike državne ili gradske institucije čije postojanje daje izvjestan biljeg kulturne vjerodostojnosti mjestu gdje se nalaze“ (Petrač, 2015: 17).

Već u prvoj godini života dijete pokazuje urođenu znatiželju koja ga tjera na istraživanje i otkrivanje neobičnog, drugačijeg, novog, čudnog - eksperimentiranjem, baratanjem, preuređivanjem stvari i njihovih odnosa. Znatiželja je prirodna karakteristika sve djece koja su normalno i zdravo razvijena i dobivaju osjećaj sigurnosti koji proizlazi iz roditeljske ljubavi i brige (Čudina- Obradović, 1990).

Prema Petraču (2015), upravo u djetetovom bogaćenju spoznaje, znatiželji i potrebi za otkrivanjem i upoznavanjem svijeta oko sebe leži odgovor na pitanje zašto je

važno da dijete posjeti muzej ili galeriju. On smatra kako dijete, promatrajući likovno-umjetnička djela, otkriva svoju unutarnju osobnost, prepoznaje misli, osjećaje i ideje koje su predočene u određenoj likovnoj tehnici te na taj način bogati svoje spoznaje. Zadaća roditelja, odgojitelja i učitelja je naučiti dijete kako gledati neko umjetničko djelo i kod djeteta proizvesti naviku da shvati i uživa u njemu. Prema Belamarić (1971, prema Petrač, 2015: 29) “doživljene i upamćene slike nekim svojim putovima ulaze u iskustvo djeteta, bogate njegovu maštu i prema nekim ispitivanjima omogućuju brži razvoj likovnih sposobnosti.“

9.1. Promatranje i analiza likovno-umjetničkog djela

„Gledati u likovnom smislu, je isto što i čitati u književnom smislu. Likovno čitati znači čitati l i k o v n i t e k s t, likovni osjećaj izražen crtom, bojom i oblikom“ (Peić, 1968: 229).

Dječje likovno izražavanje i sposobnost promatranja likovnih djela su međusobno ovisni. Pomoću ove dvije djelatnosti možemo otkriti razinu općeg i likovnog razvoja djeteta te mogućnost primanja estetskih poruka s umjetničkog djela. Doživljavanje umjetničkog djela je složen proces i sadržava elemente kreativnosti (Herceg i sur., 2010).

Djeca, kao i odrasli, otkrivaju umjetničko djelo tako da ga sagledavaju na razini teme, motiva, onoga što djelo prikazuje, kako su određeni likovni sadržaji obrađeni i tako dalje. Na taj se način obično pristupa djeci kada im se približava umjetničko djelo, dok se detaljnijoj analizi likovne forme i samom usvajanju likovnog jezika rijetko pristupa. Kada se pred djetetom nađe određeni likovni element kao na primjer crta, ukoliko ono pita „Što je to?“, mora mu se jasno reći da je to crta. Na taj način imenovanja likovnog elementa pravim imenom, dijete će i ubuduće uočavati, prepoznati i imenovati taj likovni element te tako usvajati likovni sadržaj (Petrač, 2015).

10. ZAKLJUČAK

Već od najranije dobi, urođenom znatiželjom za otkrivanje svoje okoline, dijete istražuje, eksperimentira, manipulira, preuređuje, oblikuje i otkriva razna sredstva i materijale. Razvoj kreativnosti počinje upravo tada s pojavom spontane kreativnosti. Kako bi se ona neometano razvijala potrebno je omogućiti istraživanje okoline svim osjetilim, slobodu u kreativnom stvaranju i dovoljno vremena za određeni interes. Ukoliko to omogućimo djetetu, ono će moći kreativno misliti i izražavati se, što uvelike utječe na njegov budući razvoj. Dijete najbolje uči kada sudjeluje u aktivnosti i putem igre. Upravo zbog toga, likovna aktivnost može biti provedena kao igra i obrnuto. Kroz likovne aktivnosti djeca mnogo toga razvijaju, poput kreativnog potencijala, vizualne osjetljivosti, mašte, itd. Ono pridonosi i osjećaju djetetove važnosti, jačanju samopouzdanja, upoznavanja vlastite osobnosti i uspješnijoj socijalizaciji. Zbog velike važnosti likovnog izražavanja od odgajatelja u vrtiću se očekuje da promišljaju i provode odgojno obrazovni rad, vode brigu o estetici i funkcionalnosti prostora te potiču individualni razvoj svakog djeteta prema njegovim mogućnostima i interesima, a sve u službi daljnjeg neometanog razvoja i poticanja kreativnosti. Važno je da odrasli primjereno i spremno odgovore na poruku koju im dijete šalje putem likovnog izraza te da pridaju i naglase važnost svakog pojedinog uratka, jer nekada se odraslima može činiti kako crtež ne predstavlja ništa, ali to zapravo nije tako.

LITERATURA

Knjige:

1. Babić, A. (1978). *Promatranje likovnih djela u osnovnoj školi*. Zagreb: Školska knjiga
2. Belamarić, D. (1987). *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga
3. Bilopavlović T., Čudina-Obradović M., Ladika Z., Šušković-Stipanović R. (1990). *Dosadno mi je što da radim*. Zagreb: Školska knjiga
4. Čudina Obradović, M (1990.): Nadarenost; razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje. Zagreb: Školska knjiga.
5. Grgurić N., Jakubin M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Educa
6. Herceg, I., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa
7. Kroflin, L., Nola, D., Posilović, A., Supek, R. (1987). *Dijete i kreativnost*. Zagreb: Globus
8. Peić, M. (1968). *Pristup likovnom djelu*. Zagreb: Školska knjiga
9. Petrač, L. (2015). *Dijete i likovno umjetničko djelo*. Zagreb: Alfa
10. Škrabina, D. (2013). *Art terapija i kreativnost*. Zagreb: Veble commerce
11. Winner, Ellen. (2005). *Darovita djeca*. Lekenik: Ostvarenje d.o.o.

Članak/ časopis:

1. Arar, Lj. i Rački, Ž. (2003). Priroda kreativnosti. *Psihologijske teme*, 12 (1), 3-22.
Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/12733> (19.8.2018)

2. Balić-Šimrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj*, 16-17 (62-63), 2-8. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124737> (20.8.2018)
3. Balić-Šimrak, A., Šverko, I., Županić Benić, M. (2010). U prilog holističkom pristupu kurikulumu likovne kulture u ranom odgoju i obrazovanju. In 5. *međunarodna konferencija o naprednim i sustavnim istraživanjima..* Preuzeto s <https://www.bib.irb.hr/555803> (2.9.2018)
4. Huzjak, M. (2006). Giftedness, talent and creativity in the educational process. *Odgojne znanosti*, 8 (1(11)), 289-300. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/26205> (12.8.2018.)
5. Novaković, S. i Tomljenović Z. (2015). Poticajno okruženje za razvoj likovnog stvaralaštva djece rane i predškolske dobi. Didaktičko-metodički pristupi i strategije - podrška učenju i razvoju dece. Preuzeto s <https://www.bib.irb.hr/787092> (12.8.2018)
6. Pivac, D. (2016). Poticanje dječjeg likovnog stvaralaštva i mašte u komunikaciji s kulturnom baštinom. *Školski vjesnik*, 65 (Tematski broj), 347-356. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/160226znanstveni>
7. Somolanji, I. i Bognar, L. (2008). Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima. *Život i škola*, LIV (19), 87-94. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/24067> (12.8.2018)
8. Šarančić, S. (2014). Dobrobiti likovnog stvaralaštva. *Napredak*, 154 (1-2), 91-104. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/138833> (20.8.2018.)

IZJAVA

o samostalnoj izradi rada

Izjavljujem da sam ja, Anja Vuković rođena 6.3.1997. u Zagrebu student Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja Učiteljskog fakulteta u Zagrebu (matični broj): 31-2015-76 samostalno provela aktivnosti istraživanja literature i napisala završni rad na temu: Poticanje dječjeg likovnog stvaralaštva.

U Zagrebu,

Potpis:
